
vitet, till stöd för landets gemensamma uppgifter, till vård om rikets internationella ställning och till statsintressets befrämjande gentemot alla enskilda partiets och klassers öfvergrepp eller oberättigade anspråk.”

Den med sin historia förtrogne läsaren känner igen Svensk Tidskrifts programförklaring från 1911. (Återgiven i föregående nummers ledare.) Så sades det då. Och redaktionen av i dag skriver fortfarande under dessa ord. Och det är helt i sin ordning.

Emellertid har jag mycket svårt att föreställa mig att en turkisk tidskrift med ovanstående programförklaring skulle be en invandrare med svensk bakgrund recensera en bok vars huvudtema skulle vara en kritisk betraktelse av det extremt turkiska.

Och det ger en alldeles utmärkt finger-visning om huruvida uppfattningen om den svenska exceptionaliteten fortfarande är en huvudfära eller ej i den svenska självuppfattningen.

HÅKAN A BENGTTSSON:

EN GLAD OCH FÖRBITTRAD LAX

Att recensera Sten Anderssons ”I de lugnaste vatten...” (Tiden, 1993) i Svensk Tidskrift är en inte helt lätt uppgift. Att skriva om en partivän (ett uttryck Andersson själv ofta använder) i en ”motståndartidskrift” tillhör inte vanligheterna. Speciellt inte

att skriva om en person som demoniserats av anhängare och motståndare. För många inom borgerligheten är han – för att använda ett annat av författarens favoritord – *inkarnationen* av det ”onda” inom socialdemokratin.

Samtidigt är uppgiften stimulerande och en smula lockande.

Nu är ”I de lugnaste vatten...” ingen traditionell memoarbok, och har kanske inte heller några sådana pretentioner.

I de lugnaste vatten . . . Sten Andersson.
Tiden 1993.

Snarare består den av ett antal berättelser, ofta kryddade med en komisk knorr. De säger i sig en hel del om politikens vedermödor. Kanske vittnar de om väl så mycket från politikens vardagsliv som en mer "seriös" ansats. Men i Sten Anderssons fall har jag intrycket av att hans lättsamma sätt och eviga skämtande fångat honom allt för mycket. I jämförelse med memoarböcker av andra ledargestalter inom svensk arbetarrörelse – exempelvis Torsten Nilssons – väger Sten Anderssons bok också lätt.

Många har jämfört *I de lugnaste vatten...* med Kjell-Olof Feldts *Alla dessa dagar...* och Anna-Greta Leijons *Alla rosor ska inte tuktas!*. Här kan vi identifiera en viktig förändring jämfört med den föregående generationen socialdemokrater, eller i varje fall i deras memoarer. I Anderssons, Feldts och Leijons böcker framträder socialdemokratiska politiker som pucklar på varandra så det står härliga till. Det gjorde man säkert tidigare också, men numera återberättar memoarerna en hel del om interna intriger och konflikter.

Kanske är det i hög grad Kjell-Olof Feldts bok som egentligen motiverat Andersson att fatta penna, för han har skrivit boken för hand ungefär som Ivar Lo skrev sina verk med penna och papper. Möjligen anger detta också bokens begränsning, den ska ses som den lojale och trogne partiarbetarens manifest mot

den otrogne och illojale Feldt. Debatten om boken har också förts i denna anda. Feldt har gett sitt svar i *Arbetet*. Hans hustru har begått ett lustmord i *Expressen*. Detta berör mej föga, kan till och med tycka att det är en smula barnsligt både här och där. Leijons, Feldts och Anderssons böcker är skrivna i affekt, de två förra efter deras eget avhopp och den senares till stora delar som en replik gentemot Feldt.

Men *I de lugnaste vatten...* säger också något annat och väl så viktigt om både författaren och socialdemokratin. Vilken roll har Sten Andersson egentligen spelat inom den svenska socialdemokratin? Han tillhörde ju den yttersta partiledningen i över trettio år. Möjligen kan hans roll beskrivas som den ständiga moderaterns roll, som den som mer än andra sett till att hålla ihop den valallians socialdemokratin var – och är. Sten Andersson gick in i partiet i början av dess långa regeringsperiod, hade en central roll under de gyllene socialdemokratiska åren och lämnar det nu i ett läge där dess framtid är mera osäker, även om dess självförtroende för dagen är högre än på länge.

Det är talande att Andersson inte tydligt beskriver vad det var för övervägande som gjorde att han gick in i socialdemokratin. Det är också synd att han inte redogör för hur man tänkte strategiskt när han trädde till som parti-

sekreterare 1962 och decennierna därefter. Hur resonerade denna generation socialdemokrater i strategiska och ideologiska frågor? undrar en senare årgång. Kanske var det så att dessa frågor inte behövde ställas, att utgångspunkterna i hög grad redan var givna. Hans inträde i socialdemokratin tycks ha varit något självklart för en arbetargrabb i fyrtioalets Stockholm. Arbetarnas tillhörighet och identifiering med socialdemokratin var förmodligen något fundamentalt och självklart, inte i första hand ett ideologiskt eller teoretiskt övervägande.

Väl medlem stöter Sten Andersson på de intensiva striderna i SSU-Stockholm och i Stockholms arbetarekommun mellan "åmaniter" och "höglundare". Andersson beskriver inte vad dessa konflikter egentligen handlade om, men det var förstås en blandning av ideologiska kontroverser och personmotsättningar. Detta gjorde Stockholms arbetarekommun till en mycket speciell politisk miljö, rätt atypisk för svensk socialdemokrati i gemen.

"Alla inbördes strider har i stort sett samma förlopp. De börjar med motsättning i sak, men övergår alltmer i bittra personmotsättningar. Efter en tid, oftast flera år, börjar alla de stridande parterna plågas av striden och säger sig vara villiga att för partiets bästa söka försoning. Lika regelmässigt kräver den starkare parten, den som behärskar styrelsen, att den

svagare ska komma krypande och be om tillgift för sina försyndelser", skriver Sten Andersson i allmän kommentar till interna partistrider.

Den unge Andersson bestämmer sig för att överbrygga dessa motsättningar i SSU i Stockholm. "Varför ska vi strida inbördes när vi bör vara eniga och slåss mot våra motståndare", är den underliggande tankegången. Jag tror att det är denna roll som moderator som är nyckeln till Anderssons speciella position svensk socialdemokrati. Kravet på enighet kopplad till en bred acceptans för olika uppfattningar (så länge de inte utmanade partiledningen) har inneburit att socialdemokratin hållit ihop och därmed behållit sin starka position i svensk politik. Här går en rak linje från Per Albins samförståndslinje från 30-talet och under kriget, som riktade sig inåt i krav på enighet och – icke att förglömma – utåt genom samförstånd med näringslivet.

Det är med en viss stolthet Sten Andersson återberättar ett uttalande av Bo Lundgren, efter en förhandling om barnbidrag, uppenbarligen förd i ett förnöjsamt tonläge:

"Jag vill ändå säga innan vi går, att vår aktning för landets socialminister ökat avsevärt under våra sammanträden", ska Bo Lundgren ha sagt.

I det följande informella samtalet erbjuder ett antal borgerliga riksdagsledamöter skämtsamt Sten Andersson

att ingå i en kommande borgerlig regering, med uppgift att ena de olika krafterna inom borgerligheten. Andersson myste säkert inför ett sådant erkännande. Socialdemokratin hade lyckats med det som borgerligheten – åtminstone dittills – misslyckats med. Nämligen att "hålla ihop". Kanske ska man också se Anderssons roll i det diplomatiska spelet i förhandlingarna mellan Israel och PLO som en fullföljning av denna den ständige medlarens roll. Och det är ju hedervärt.

Sten Andersson var partisekreterare i SAP under dess glansperiod, men också under dess senare krisperiod. Perioden innehöll två partiledarbyten, där Andersson spelade en väsentlig roll. Det är självklart att rollen och positionen som central kraft inom ett stort parti inte kan upprätthållas utan både strategisk och taktisk begåvning, för att inte tala om alla andra mänskliga företräden.

Det mest märkliga med socialdemokratin är alltså att den hållit ihop. Visst har det funnits konfliktungar, så som EG-frågan, frågan om svenskt atomvapen och kärnkraftsfrågan. Alla dessa hanterade partiledningen skickligt. Men socialdemokratin hade också kunnat spricka i slutet av 60-talet då avhoppet vänsterut var legio i både det Socialdemokratiska Studentförbundet och SSU. När en del socialdemokrater och kommunister tog initiativ till bildandet av Socialistiska

förbundet skapades ett embryo till en vänstersocialistisk partibildning. Genom ett synnerligen taktiskt agerande – exempelvis mycket få uteslutningar – lyckades den socialdemokratiska partiledningen manövrera sig ur denna obehagliga rävsax. Därmed hade vänstern inom SAP att välja på socialdemokratin å ena sidan och VPK eller någon obskyr sekt vid avgrundens brant å andra sidan. Valet var för de flesta – dock inte alla – enkelt. Sten Anderssons erfarenhet från Stockholms arbetarekommun och dess ständiga strider hade förmodligen gjort honom särskilt lämpad att kryssa partiet igenom denna turbulenta period. En annan partiledning hade kunna välja en betydligt tuffare linje, och därmed öppna för ett vänstersocialistiskt alternativ till socialdemokratin. Alldeles säkert hade socialdemokratin i så fall därefter varit betydligt svagare än den hittills varit.

I de lugnaste vatten.. sönderfaller egentligen i två delar. I den första är Sten Andersson en glad lax där han berättar om sina historier med glatt humör. I den senare delen av boken är han förbittrad och går i strid, framför allt gäller detta det svar som Andersson ger Kjell-Olof Feldt. Andersson skriver att han bryter mot en "hederskodex" att inte svika ett förtroende, eftersom Feldt redan gjort det i sina memoarer. Men den hederskodex som bryts är i själva verket att socialdemokrater nu öppet kritiserar sina

före detta kollegor. Sten Anderssons bok känns svag och haltande i detta stycke. Men vem hade då rätt om pensionslöftena i början av 1980-talet, Feldt eller Andersson? Striden har i dag snarast historiskt intresse. Det viktiga är att socialdemokratin på 1980-talet gick in i en period där det inte längre var självklart att alla kunde få det bättre och där inte ens vallöften var heliga.

På ett liknande sätt förhåller det sig med 1989 års händelser, det vill säga kommunismens sammanbrott i Östeuropa. Ingen kan med heder i kroppen tvivla på var socialdemokratin stått i striden mot kommunisterna. Men hela efterkrigstidens politiska livsluft förutsatte en avspänning, en maktbalans mellan öst och väst, denna hade alla vare sig de ville eller inte att utgå ifrån. 1989 föll denna uppdelning av världen samman. Socialdemokratin hade – det är uppenbart – svårt att orientera sig i denna nya värld, detta nya Europa. Utrikesminister Sten Anderssons nekan- de svar på frågan om Estland var ocku- perat var som Andersson själv påpekar i och för sig korrekt utifrån gängse diplomatspråk, men i den nya värld som hade uppstått var uttalandet helt fel. Snart ändrade socialdemokratin också attityd. På ett liknande sätt kan man betrakta socialdemokratins agerande i EG-frågan.

Det är uppenbart att Feldts memoarer

och 1989 års händelser har tagit Andersson hårt. För en person som gjort i varje fall det interna samförståndet till sin politiska linje är dessa strider säkert plågsamma. Kanske kan också löntagarfondsstriden hänföras hit, där Andersson nu säger sig ha förespråkat en variant som Hans Werthén presenterat för honom, som hade kunnat innebära en kompromiss med näringslivet.

Det är alltså på sätt och vis en rätt intressant bok Sten Andersson skrivit, om man bemödar sig att fundera på det som står mellan raderna. Den som söker den rationella politikens kalkyl eller den socialdemokratiska planritningen för hur samhället skulle omvandlas, blir emeller- tid besviken.

”Kontroverser måste klaras på inner- plan, aldrig inför offentligheten”, skriver Sten Andersson. Det tror jag är en uppfattning och ett förhållningsätt som håller på att ändras. I dag är SAP ett mer öppet parti där meningsmotsättningar i högre grad än tidigare diskuteras i offentligheten, vilket den senaste kongressen var ett tydligt exempel på. Det är för övrigt Anderssons egen bok ett tecken på, så här i efterhand.

I de lugnaste vatten... är full av dråpliga historier från blöta kvällar och andra upptåg. Andersson plockar ner politiken till det politiska vardagsliv där en och annan företrädare för olika partier kan komma rätt bra överens, i varje fall på

det personliga planet. Och jämfört med den knastertorre Feldt är Sten Andersson betydligt mer öppenhjärtlig och personlig.

"Jag ville att politisk verksamhet skulle vara rolig, helst lustbetonad", skriver han. Förmodligen ville han också skriva en rolig bok. Han har – delvis – lyckats. Där framträder också en politiker som gillar debatten, showen och upptågen i politiken – ja, det politiska spelet. Det har han kryddat med en god portion politisk intuition. Denna intuition, denna omedelbara känsla för vad som bör sägas

och göras, har han haft god användning för. Exempelvis när han ordnade demonstrationer mot Sovjets inmarsch i Tjeckoslovakien 1968 eller när han utan att veta något om sakfrågan lovade att stoppa skogsbeslutningen på Sergels Torg 1979.

Där någonstans uppenbaras också att Sten Andersson är en politiker som kan tala med folket på torget på deras eget språk. Det vore en olycka för svensk demokrati om sådana politiker tillhörde historien. För svensk socialdemokrati vore det förödande.

ROBERT L. WOLKOFF:

BEHOVET AV LOJALITET

För några år sedan löd tidningsrubrikerna: "Rektorförbjuder 'Du gamla, du fria'". Det var en rasistisk grupp som stod som initiativtagare till idén att skolavslutningen bör inledas med nationalsången. Rektorns beslut att förbjuda det var förståeligt, om ändå minst sagt klumpigt. Det slående var emellertid den märkbara bristen på intellektuella

instrument med vilka man överhuvudtaget kunde diskutera problemet.

Samma brist har kommit till uttryck i en lång rad samhällsfrågor: De religiösa minoriteternas ansökan om dispens för en viss sed; kulturkrocken mellan det svenska juridiska systemet och invandrargruppernas kutym; kvinno-partiet; medicinska frågor; moskébygget m fl.

Alla dessa frågor är förknippade med begreppet lojalitet. Och lojalitet är ett begrepp som hittills, dess dominerande

Loyalty, An Essay on the Morality of Relationships.
George P. Fletcher 1993.